

درس خارج فقه مضرت آیت الله مسینی بوشهری (دامت برکاته)

موضوع کلی: فصل فی احکام الجبائر

موضوع جزئی: مقتضای روایات

سال تحصیلی: ۹۸-۹۹

تاریخ: ۱۹ بهمن ۱۳۹۸

مصادف با: ۱۳ جمادی الثانی ۱۴۴۱

جلسه: ۲۹

«الحمد لله رب العالمین و صلی الله علی محمد وآله الطاهرین و اللعن علی اعدائهم اجمعین»

بحث در احکام جبیره بود. عرض شد که در رابطه با احکام جبائر چند بحث مطرح است؛ یکی، مقتضای قاعده بود، دیگری مقتضای اصل عملی بود که این دو بحث در جلسات گذشته بیان شد. بحث دیگری که مطرح است، مقتضای روایات است که روایاتی که در رابطه با احکام جبیره وارد شده‌اند در جلسه گذشته ذکر شدند.

کیفیت جمع بین روایات وارده درباره حکم جبیره

آنچه از اخبار وارده درباره حکم جبیره استفاده می‌شود، این است که غَسْل یا مسح بر جبیره مجزی است. بعضی از روایات، مثل روایت وِشَاء (روایت هفتم)، روایت عیاشی (روایت هشتم) و روایت عمار (روایت ششم) بر اجزاء علی نحو الإطلاق دلالت دارند؛ اعم از اینکه رساندن آب به زیر جبیره متعذر باشد یا رساندن آب به زیر جبیره متعذر نباشد و اعم از اینکه رساندن آب به زیر جبیره حرج داشته باشد و چه حرج نداشته باشد و اعم از اینکه آب ضرر داشته باشد یا ضرر نداشته باشد.

بعضی از روایات، مثل روایت حلبی (روایت اول)، روایت عبدالاعلی (روایت دوم) و روایت کلیب أسدی (روایت سوم) بر اجزاء غَسْل و مسح بر جبیره دلالت دارند، لکن بر اجزاء مطلق دلالت ندارند، بلکه به قید از قیود مقید شده است، مثل اینکه در روایت حلبی آمده است که مسح و غَسْل بر جبیره در فرضی مجزی است که آب برای جراحت و زخم ضرر داشته باشد.

مقتضای قاعده این است که روایات مطلق بر مقید حمل می‌شوند، بنابراین، غَسْل یا مسح بر جبیره در فرضی مجزی است که امکان رساندن آب به زیر جبیره وجود نداشته باشد یا استعمال آب ضرر داشته باشد یا استعمال آب حرج و مشقت داشته باشد.

مرحوم شیخ طوسی (ره) مسح بر جبیره را در صورت تعذر از رساندن آب به زیر جبیره بر استحباب حمل کرده است، یعنی اگر اگر تعذری هم نباشد، غَسْل بر جبیره مجزی است، لکن مستحب است که مسح بر جبیره در فرضی باشد که رساندن آب به زیر جبیره ممکن نباشد، پس فقط غَسْل اطراف جبیره واجب است و رساندن آب به زیر جبیره واجب نیست.

اشکالی که بر کلام مرحوم شیخ طوسی (ره) وارد است، این است که کلام ایشان مبنی بر حمل بر استحباب، دلیلی ندارد. البته تنها مطلبی که می‌توان به آن اشاره کرد این است که روایت صحیحہ عبدالرحمن بن حجاج (روایت چهارم) بر استحباب مسح بر جبیره دلالت دارد و شاید مرحوم شیخ طوسی (ره) همین روایت را قرینه بر حمل بر استحباب و وجوب غَسْل اطراف جبیره گرفته است و شاید به نظر مرحوم شیخ طوسی (ره) مقصود از تعبیر «وَاِذَا كَانَ مِنْكُمْ مَنْ لَا يَسْتَطِيعُ غَسْلَهُ» که در روایت صحیحہ عبدالرحمن بن حجاج آمده است این است که بقیه موضعی را که [جبیره بر آن هست و] امکان شستن و مسح آن نیست، رها کند، ولی ظاهر این تعبیر این است که آن موضعی که جبیره بر آن است و امکان شستن آن نیست رها شود و فقط غَسْل آن لازم نیست، نه اینکه مسح آن نیز رها شود. پس عدم لزوم مسح از این روایت استفاده نمی‌شود.

شاهد بر این مطلب [که فقط غَسْل لازم نیست، ولی مسح لازم است] ذیل همین روایت است که امام رضا (ع) فرموده است: «وَلَا يَنْزِعُ الْجَبَائِرُ وَلَا يَعْثُبُ بِجِرَاحَتِهِ»؛ لازم نیست که جبیره را بردارد و با جراحی که در موضع وضو یا غَسْل ایجاد شده است، بازی نکند [تا بدتر نشود]. بنابراین، این روایت نسبت به مسح بر جبیره مطلق است و معنایش این نیست که مسح بر جبیره را رها کند، لکن اطلاق این روایات به روایات مقیده، قید می‌خورد.

البته روایاتی وجود دارند که صرفاً بر غَسْل اطراف جراحات دلالت دارند که روایات ذیل از آن جمله‌اند؛

روایت اول: عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع)؛ قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنِ الْجُرْحِ كَيْفَ يَصْنَعُ صَاحِبُهُ؟ قَالَ: «يَغْسِلُ مَا حَوْلَهُ»^۱.

روایت دوم: صحیح حلی: عَنِ الْحَلْبِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع)؛ ... قَالَ: وَ سَأَلْتُهُ عَنِ الْجُرْحِ كَيْفَ أَصْنَعُ بِهِ فِي غَسْلِهِ؟ قَالَ: «اغْسِلْ مَا حَوْلَهُ»^۲.

حلی گفته است که از امام صادق (ع) در رابطه با جراحات سؤال کردم که چگونه آن را بشویم؟ آن حضرت (ع) فرمود که اطراف آن را بشوی.

مرحوم شهید اول (ره) بعد از ذکر تفصیلی طولانی در بحث جبائر فرموده است که کسی که جراحی دارد [در هنگام وضو یا غَسْل]، اطراف جراحی را می‌شوید و متعرض مسح نشده است.

لکن به نظر می‌رسد که روایاتی که بر اکتفا کردن به غَسْل اطراف جراحی دلالت دارند، جراحی را متعرض شده‌اند که جبیره نداشته باشد، یعنی روی زخم باز است و استعمال آب برای آن زخم ضرر دارد لذا به شستن اطراف آن زخم اکتفا می‌شود لذا از این روایات نمی‌توان استفاده کرد که حتی در فرض بودن جبیره نیز به شستن اطراف جراحی اکتفا شود.

مرحوم شهید اول (ره) نیز به این مطلب تصریح کرده است و فرموده است: «لَوْ لَمْ يَكُنْ عَلَى الْجَرْحِ خُرْقَةٌ غَسَلَ مَا حَوْلَهُ»^۳. از کلام مرحوم شهید اول (ره) فهمیده می‌شود که اگر روی جراحی جبیره نداشته باشد و روی آن باز باشد و آب برای آن ضرر داشته باشد، اطراف آن شسته می‌شود.

مرحوم محدث بحرانی (صاحب حدائق) نیز به همین مطلب اشاره کرده است و فرموده است: «و اما ما عدا هذه الرواية مما دل على غسل ما حول الجرح فالظاهر منه ان الجرح خال من الجبيرة»^۴.

بنابراین، روایاتی که بر کفایت غَسْل اطراف جبیره دلالت دارند، به مقتضای سایر روایت به موردی مربوط می‌شوند که جبیره‌ای بر روی زخم نباشد و استعمال آب برای زخم ضرر داشته باشد که در این صورت شستن اطراف زخم کفایت می‌کند. پس آنچه که عده‌ای از بزرگان مبنی بر اینکه اگر قروح و جروح خالی از جبیره باشند و غَسْل بر آن متعذر باشد بر آن مسح می‌شود و اگر مسح بر آن متعذر باشد باید چیزی روی زخم قرار دهد تا بتواند مسح کند، دلیل قابل توجهی ندارد و فقط جنبه احتیاطی دارد و از روایات استفاده می‌شود که اگر جبیره نبود فقط به شستن اطراف زخم اکتفا می‌شود.

۱. شیخ حر عاملی، وسائل الشیعة، ج ۱، کتاب الطهارة، ابواب الوضوء، باب ۳۹، ص ۴۶۴، ح ۳.

۲. همان، ص ۴۶۳، ح ۲.

۳. شهید اول، ذکری الشیعة فی أحكام الشریعة، ج ۲، ص ۱۹۷.

۴. محدث بحرانی، الحدائق الناضرة فی أحكام العترة الطاهرة، ج ۲، ص ۳۸۲.

نکته‌ای که باید به آن اشاره شود، این است که اصحاب بر مسح بر جبیره حکم کرده‌اند، هرچند که آن جبیره در موضع غسل باشد، یعنی اگر جبیره در موضعی از مواضع وضو [، مثل صورت و دست‌ها] باشد که باید شسته شوند، می‌توان هنگام وضو گرفتن بر جبیره مسح کرد و مستند کلامشان روایت صحیحہ عبدالاعلی و اطلاق روایت کلب اسدی است؛

عَنْ عَبْدِ الْأَعْلَى مَوْلَى آلِ سَامٍ، قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع): عَثَرْتُ فَأَنْقَطَعَ ظَفْرِي فَجَعَلْتُ عَلَى إصْبَعِي مَرَارَةً، فَكَيْفَ أَصْنَعُ بِالْوُضُوءِ؟ قَالَ: «يُعْرِفُ هَذَا وَ أَشْبَاهُهُ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: "...مَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ..."^۱ اَمْسَحْ عَلَيْهِ»^۲.

در این روایت، راوی از امام صادق (ع) در رابطه با انگشتش که قطع شده و جبیره بر آن گذاشته، سؤال کرده است که چگونه وضو بگیرم؟ آن حضرت (ع) فرمود که طبق آنچه که از کتاب خدا فهمیده می‌شود، بر آن جبیره دست بکش.

عَنْ كُتَيْبِ الْأَسَدِيِّ، قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ (ع) عَنِ الرَّجُلِ إِذَا كَانَ كَسِيرًا كَيْفَ يَصْنَعُ بِالصَّلَاةِ؟ قَالَ: «إِنْ كَانَ يَتَخَوَّفُ عَلَى نَفْسِهِ فَلْيَمْسَحْ عَلَى جَبَائِرِهِ وَلْيُصَلِّ»^۳.

کلب اسدی گفته است که از امام صادق (ع) درباره مردی که [دستش یا پایش] شکسته است، سؤال کردم که چگونه نماز بخواند؟ آن حضرت (ع) فرمود که اگر می‌ترسد [و خوف ضرر دارد]، پس بر جبائر دست بکشد و نماز بخواند.

بحث جلسه آینده: توضیح کلام برخی از بزرگان مبنی بر اکتفا به مسح بر جبیره، هرچند که آن جبیره در موضع غسل باشد، ان شاء الله، در جلسه آینده بیان خواهد شد.

«الحمد لله رب العالمين»

۱. «الحج»: ۷۸.

۲. شیخ حر عاملی، وسائل الشیعة، ج ۱، کتاب الطهارة، ابواب الوضوء، باب ۳۹، ص ۴۶۴، ح ۵.

۳. همان، ص ۴۶۵، ح ۸.